

кації у диригента та хору виявляли тенденцію до поступового ускладнення суто художніх завдань. Перспективи подальших наукових розвідок передбачають розробку полікультурних аспектів комунікації хормейстера з мистецьким колективом в контексті традицій української музично-виконавської та педагогічної школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурбан М. Українські хори і диригенти : монографія. Дрогобич : Просвіта, 2007. 586 с.
2. Дніпропетровська академія музики імені М. Глінки (1898–2018) : монографія / під заг. ред. Т. Медведнікової. Дніпропетровськ : Ліра, 2018. 272 с.
3. Мартинюк А.К. Диригентсько-хорова виконавська майстерність майбутнього вчителя музичного мистецтва : навчальний посібник. Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я.М., 2023. 232 с.
4. Одеській державній музичній академії імені А.В. Нежданової – 90 /упор. Сокол О.В., Розенберг Р.М., Самойленко О.І. та ін. Одеса : Друк, 2003. 224 с.
5. Рева В.Я. Петро Горохов – хормейстер, педагог, учений : монографія. Донецьк : Східний видавничий дім, 2009. 123 с.

REFERENCES

1. Burban, M. (2007). Ukrainski khory i dyryhenty: monohrafiia [Ukrainian choirs and conductors: monograph]. Drohobych, 586 p. [in Ukrainian].
2. Dnipropetrovska akademiia muzyky imeni M. Hlinky (1898–2018). [Dnipropetrovsk Academy of Music named after M. Hlinka (1898–2018)]. (Ed.). T. Medvednikova. Dnipropetrovsk, 2018. 272 p. [in Ukrainian].
3. Martyniuk, A.K. (2023). Dyryhentsko-khorova vykonavska maisternist maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva: navchalnyi posibnyk [Conducting and choral performing skills of the future music teacher: a study guide]. Pereiaslav, 232 p. [in Ukrainian].
4. Odeskii derzhavnii muzychnii akademii imeni A.V. Nezhdanovoi – 90 [Odesa State Music Academy named after A.V. Nezhdanova]. (Ed.). Sokol O.V., Rozenberh R.M., Samoilenko O.I. et al. Odesa, 224 p. [in Ukrainian].
5. Reva, V.Ia. (2009). Petro Horokhov – khormeister, pedahoh, uchenyi [Petro Horokhov – choir master, teacher, scientist]. Donetsk, 123 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.08.2024

УДК 371.01“1867-1931”(437/83/86)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.312269>

Ореста Карпенко, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Марія Чепіль, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ОСТАП МАКАРУШКА ПРО ПЕДАГОГІКУ ЯК НАУКУ ВИХОВАННЯ

У статті розкрито погляди українського педагога Остапа Макарушки на педагогіку як науку виховання, викладені у підручнику для шкіл і родин “Наука виховання”. Педагогіка – це мистецтво вести молодь до досконалості, забезпечуючи як фізичне здоров’я, так і духовне збагачення. Педагогіка навчає дорослих мистецтва виховання, яке передбачає глибоке розуміння дитячої психології та фізіології. Педагог повинен не тільки знати, чого хоче досягти, але й уміти передбачити потреби майбутнього суспільства, формувати освічених, моральних та свідомих особистостей. Акцентовано увагу на ідеях правди, добра і краси, які спонукають до постійного розвитку у самовдосконалення. Підручник є цінним внеском у розвиток теорії виховання.

Ключові слова: Остап Макарушка; підручник; наука виховання; цінності; діти; виховник.

Літ. 12.

Oresta Karpenko, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Mariya Chepil, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

OSTAP MAKARUSHKA ON PEDAGOGY AS THE SCIENCE OF EDUCATION

The article explores the views of Ukrainian pedagogue Ostap Makarushka on pedagogy as the science of education, as presented in his textbook for schools and families, “The Science of Education”. Pedagogy is seen as the art of guiding young people toward perfection, ensuring both physical health and spiritual enrichment. Pedagogy is closely intertwined with other sciences (psychology, physiology, logic, ethics, and sociology), which help educators better understand child development processes, their needs, and characteristics. Pedagogy teaches adults the art of education, which requires a

deep understanding of child psychology and physiology. An educator must not only know what they want to achieve but also be able to anticipate the needs of future society, fostering educated, moral, and conscious individuals. The article emphasizes the ideas of truth, goodness, and beauty, which inspire constant development and self-improvement.

Makarushka's ideas about education as a process of transmitting social experience, the national character of education, conformity to nature, the formation of high moral qualities, character, a sense of patriotism and responsibility to society, the role of work as a means of self-knowledge, self-realization, and socialization of the individual, as well as the role of the educator as a leader and role model are highlighted. A teacher should not only impart knowledge but also cultivate in students a respect for knowledge, a desire for self-improvement, and a readiness for responsible civic life. An educator must not only be a master of their craft but also a person of high morals, capable of gaining the respect of students and parents. The task of an educator is to create such learning conditions that allow each student to reveal their potential. Individualization of learning is one of the most important principles of pedagogy. The article explores the age-related periodization of child development: childhood (from birth to seven years), adolescence (8-14), and youth (15-24). The textbook is a valuable contribution to the development of educational theory.

Keywords: *Ostap Makarushka; textbook; science of education; values; children; educator.*

Постановка проблеми. Педагогіка – це наука, що досліджує закономірності виховання людини, її становлення як особистості. Вона є невід’ємною частиною нашого життя. Педагогіка – це ключ до розуміння того, як формується особистість, які фактори впливають на її розвиток і як створити оптимальні умови для її розквіту. Актуальність дослідження педагогіки зумовлена постійними змінами в суспільстві, які вимагають від людини нових знань, умінь і компетентностей. Сучасний світ ставить перед освітою нові виклики, пов’язані з глобалізацією, інформатизацією, а також соціокультурними змінами. Тому вивчення педагогіки є необхідним для того, щоб зрозуміти, як адаптувати освітній процес до нових умов і підготувати молодь до життя у XXI ст.

Сучасні підручники з педагогіки значно відрізняються від підходів, представлених у підручнику О. Макарушки (1922). Його підручник – це справжній скарб для всіх, хто цікавиться педагогікою. Він писав простою і зрозумілою мовою про складні речі, допомагаючи вчителям та вихователям краще зрозуміти своїх учнів. Професор Макарушка вірив, що, незважаючи на всі зміни в суспільстві, існують вічні цінності, які потрібно передавати молоді. Його роботи – це джерело натхнення для всіх, хто прагне зробити світ кращим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливий інтерес до його праць виник наприкінці XX ст., коли вчені почали досліджувати особливості розвитку педагогічної думки в Україні в контексті соціокультурних трансформацій. Дослідження життєвого і творчого шляху українського педагога, культурно-освітнього діяча О. Макарушки, діяльність якого припадає на кінець XIX – першу третину XX ст., були і є предметом дослідження сучасних науковців. Окремі аспекти творчого доробку Макарушки висвітлено у працях науковців, які спеціалізуються на вивченні історії української педагогіки, теорії виховання, дидактики, історіографії української педагогічної думки. Це ідея національного виховання в педагогічному та просвітницькому доробку Г. Врецьони (М. Чепіль [10]), А. Лотоцького (Н. Дудник [4]), М. Галушинського

(М. Чепіль [11]), І. Петрів (І. Стражнікова [9]), І. Франка (Р. Вишнівський [2], [3] та М. Чепіль [12]), розвитку дидактичної думки в Галичині у міжвоєнний період (Т. Завгородня [5]) та ін. Педагогічні ідеї вченого досліджують О. Карпенко та Л. Бодак [6], провідні напрями діяльності у Руському педагогічному товаристві – Л. Бодак [1], проблеми виховання характеру дитини – Л. Левицька [7]. Сьогодні дослідження творчості Макарушки є актуальним, оскільки його ідеї про розвиток самостійності та ініціативи учнів мають безпосередньо стосуються сучасних концепцій особистісно орієнтованого виховання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Педагогічні ідеї О. Макарушки і сьогодні викликають зацікавлення серед педагогів. Зміст сучасної освіти формується під впливом глобалізації, технологічного прогресу та нових соціальних викликів. Натомість підручник О. Макарушки відображає реалії початку XX ст., коли в Галичині не було підручника з педагогіки. Цей історичний контекст значною мірою визначав зміст і методи тогочасного виховання.

Мета статті – розкрити концептуальні ідеї змісту підручника з педагогіки “Наука виховання” Остапа Макарушки та їх значення для формування особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Остап Макарушка – український педагог, громадський, культурно-освітній діяч, чия діяльність охоплювала широкий спектр освітніх та наукових сфер. Він не лише викладав у гімназіях Львова (1894–1905) та Коломиї (з 1895), але й очолював Львівську учительську семінарію (1911–1921) та був інспектором середніх шкіл товариства “Рідна школа” (1921–1931). Паралельно з педагогічною роботою активно долучався до наукової діяльності, зокрема як професор та завідувач кафедри педагогіки в Українському таємному університеті (1921–1925). Його просвітницька діяльність була тісно пов’язана з роботою в Руському Педагогічному Товаристві та Науковому товаристві Шевченка, де обіймав різні керівні посади [6, 20–26].

Остап Макарушка – автор першого українського підручника з педагогіки “Наука виховання”

(Львів, НТШ, 1922 р.) [8]. У цій праці він не лише систематизував знання про виховання, але й запропонував власні оригінальні ідеї, зокрема щодо важливості врахування індивідуальних особливостей учнів. Підручник складається з дев'яти частин, які висвітлюють зміст поняття і мету виховання, періоди виховання, межі виховання, вдачі (темпераменти), вплив родини, школи і церкви на виховання, фізичне виховання, духовне виховання, особистісні якості вчителя, форми виховання.

О. Макарушка розглядав педагогіку як всеосяжну науку про гармонійний розвиток особистості. Педагогіка має на меті не лише готувати молодь до сьогодення, а й формувати особистостей, здатних успішно жити в майбутньому. Мета виховання, на думку вченого, полягає у формуванні освічених, моральних та свідомих особистостей, готових до життя в суспільстві [8, 3–4]. Її завдання – передбачати потреби суспільства та розвивати в молоді такі якості, як міцне здоров'я, моральність, чесність та відповідальність. Саме це розуміння сутності педагогіки стало основою для нових освітніх парадигм і підходів. За його визначенням, педагогіка – це мистецтво вести молодь до досконалості, забезпечуючи як фізичне здоров'я, так і духовне збагачення. При цьому педагогіка спирається на міцний фундамент теоретичних знань та практичного досвіду.

Педагог повинен не тільки знати, чого хоче досягти, але й уміти передбачити потреби майбутнього суспільства. Педагогіка, на його думку, навчає дорослих мистецтва виховання, що передбачає глибоке розуміння дитячої психології та фізіології. Саме тому, наголошував Макарушка, педагогіка тісно пов'язана з іншими науками, такими як психологія, фізіологія, логіка, етика та соціологія. Саме їх уважав теоретичними джерелами педагогіки. Знання з цих наук допомагають педагогові краще розуміти процеси розвитку дитини, її потреби й особливості. Завдяки цьому педагог може створити оптимальні умови для навчання і виховання підростаючого покоління. До практичних джерел відносив власні спостереження, усні педагогічні поради вчителів, педагогічні конференції, конгреси, студії педагогічних праць, вивчення передового педагогічного досвіду виховних й освітніх закладів, участь у педагогічних форумах [8, 4–5].

На початку ХХ ст. моральне виховання молоді часто обмежувалося релігійними догмами та настановами. Проте О. Макарушка пропонує інший підхід. Він переконує, що завдання вчителя полягає у допомозі учням пізнати світ, досліджувати його таємниці і шукати істину. За словами вченого, прагнення до істини є фундаментальним для людського мислення, воно спонукає нас до пошуку відповідностей між нашими уявленнями про світ і його реальністю [8, 48].

О. Макарушка виокремив найвищі ідеї – правди, добра, краси, що є вічними цінностями, які спрямовують нас до постійного розвитку та самовдосконалення. Прагнення до істини спонукає нас до наукових досліджень, творчості та пошуку нових знань. Доброта ж виступає основою міцних соціальних зв'язків і сприяє створенню справедливого суспільства. Кожен з нас може зробити свій внесок у створення кращого світу, допомагаючи іншим, проявляючи співчуття та розуміння. Він вірив, що кожна людина від народження має природну цікавість до світу і прагне пізнавати нове. Однак різноманітні фактори, такі як сумніви, невпевненість, проблеми з концентрацією уваги, можуть перешкоджати цьому процесу. Саме тому, на думку педагога, важлива роль у розвитку інтелекту належить як сім'ї, так і школі. Навчальний процес має бути побудований з урахуванням вікових особливостей дитини та її індивідуальних потреб. Завдання вчителя – створити такі умови, які стимулювали б в учнів бажання до пізнання і допомагали подолати труднощі у навчанні.

Через сприйняття краси, за його словами, формується естетичний смак і розвиваються почуття. Педагог вважає, що відчуття прекрасного закладено в кожній людині з народження і проявляється через взаємодію з природними творіннями. За його визначенням, ідея Краси є фундаментальною для естетики. Краса оточує нас всюди: у природі, мистецтві, людських стосунках. Вона надихає нас на творчість, допомагає нам бачити світ у яскравих фарбах і відчувати радість життя. Виховання на засадах правди, добра і краси допомагає молодим людям стати активними громадянами, відповідальними членами суспільства і щасливими людьми. Сприйняття краси – це індивідуальний досвід, який формується під впливом багатьох факторів: сім'ї, оточення, культурних традицій. Виховання естетичного смаку – це не просто передача знань про мистецтво, а й розвиток здатності бачити красу в різноманітних її проявах. Завдання педагога – допомогти кожному учневі розкрити свій творчий потенціал та знайти власні джерела натхнення [8, 48]. Сучасні технології відкривають нові можливості для виховання естетичного смаку. Віртуальні екскурсії в музеї, онлайн-курси з мистецтва, створення цифрового мистецтва – все це сприяє розвитку творчих здібностей учнів. Виховання естетичного смаку – це не просто знання про мистецтво, а й здатність створювати власні шедеври, бачити красу в повсякденному житті і сприяти створенню красивого світу навколо себе.

О. Макарушка пропонує використовувати різноманітні методи для виховання в учнів почуття милосердя і любові до ближнього. Крім власного прикладу, вчитель може використовувати літературу, розповідати історії з життя і організовувати

обговорення. За його словами, шкільна бібліотека – це невичерпне джерело цікавих творів, які можуть допомогти учням розвинути емпатію і співчуття. Також важливо розповісти дітям про реальні прояви доброти, які вони спостерігають у своєму оточенні [8, 74].

Автор підручника вважає, що формування національної свідомості молоді залежить від багатьох чинників. Особливу увагу він приділяє ролі рідної мови, громадської діяльності, поваги до батьків та відповідальності. Педагог підкреслює, що оточення дитини, зокрема її спілкування зі старшими, має значний вплив на формування характеру та поведінки. За його словами, товариство може як сприяти вихованню позитивних якостей, так і перешкоджати досягненню виховних цілей [8, 7]. При цьому важливо враховувати вікові особливості дитини, щоб виховні впливи були ефективними.

О. Макарушка був одним із перших педагогів, який звернув увагу на важливість вивчення темпераменту дітей. У своєму підручнику (четвертий розділ “Вдачі (темпераменти)”) він детально описує різні типи темпераментів та їхній вплив на поведінку дитини. При цьому підкреслював, що чисті типи темпераменту зустрічаються рідко, а в більшості випадків спостерігається їхнє поєднання. Педагог також наголошував на необхідності враховувати особливості темпераменту при організації навчального процесу. Його ідеї про вивчення природних задатків учнів були справжнім проривом у педагогіці початку ХХ ст.

Для розвитку пам’яті О. Макарушка пропонував використовувати метод повторення. Він переконував, що регулярне повторення матеріалу сприяє його міцному закріпленню в пам’яті. При цьому важливо, щоб повторення було свідомим і пов’язаним із розумінням матеріалу. Наприклад, географічні назви, історичні події чи правила граматики легше запам’ятовуються, коли учень має чітке уявлення про їхній зміст. Педагог рекомендував використовувати різноманітні методи повторення для закріплення знань, порівнюючи цей процес із заучуванням таблиці множення. Щоб пам’ять була тривалішою, варто часто повторювати, адже таблиця множення не забувається, так відповідно потрібно повторювати іншомовні слова, правила з української мови [8, 37].

Називаючи розвиток уяви одним із найважливіших завдань освіти, О. Макарушка стверджував, що за допомогою художньої літератури, історії та інших предметів можна стимулювати уяву учнів, розвивати їхнє критичне мислення та здатність до аналізу. Читання книг, вивчення історії та географії допомагає учням створювати в своїй свідомості яскраві образи, співпереживати героям і формувати власні судження. Він підкреслював, що ці дисципліни сприяють розвитку уяви, допомагають

учням встановлювати зв’язки між різними явищами та формулювати власні висновки [8, 46–47].

Однією з основних проблем, на думку О. Макарушки, була відсутність у школярів достатньої уваги. Педагог підкреслював, що саме вчитель має допомогти учням розвинути здатність концентруватися, адже розсіяна увага перешкоджає ефективному навчанню. Учень, який не може зосередитися на одному предметі, не здатний повноцінно засвоювати навчальний матеріал. Він зазначав, що вчитель має створювати такі умови навчання, які сприяли б розвитку концентрації уваги учнів. Адже саме увага є основою успішного навчання [8, 33].

Педагог був переконаний, що навчання має бути не лише теоретичним, а й практичним. Тому він заохочував учителів використовувати різноманітні види наочності, щоб зробити уроки цікавішими й ефективнішими. Демонструючи карти, таблиці та посібники, вчитель допомагав учням краще зрозуміти складні поняття. Однак найкраще діти засвоюють новий матеріал, коли самі створюють щось своїми руками: малюють, ліплять, конструюють. Така активна участь у навчальному процесі допомагає розвивати у дітей творчі здібності, логічне мислення та пам’ять. Крім того, спостерігаючи за роботами учнів, вчитель може перевірити, наскільки добре вони зрозуміли вивчений матеріал. Для успішного навчання важливо залучати всі пізнавальні процеси дитини: сприйняття, пам’ять, мислення, уяву. Тому він активно використовував наочність на уроках. Демонстрація різних матеріалів допомагала учням краще запам’ятовувати інформацію, а створення власних робіт – розвивати аналітичні здібності та вміння порівнювати. Завдяки цьому учні не просто пасивно слухали вчителя, а й активно досліджували навколишній світ, виявляючи причинно-наслідкові зв’язки [8, 34].

О. Макарушка підкреслює важливість використання біографій відомих людей як наочних прикладів у навчальному процесі. Він стверджує, що такі приклади мають потужний виховний вплив на учнів, формуючи в них позитивні якості, такі як дисциплінованість, повага до старших, бажання наслідувати найкращі риси [8, 118].

Він пропонує комплексне розуміння характеру як результату взаємодії внутрішніх (нахили, здібності) і зовнішніх (виховання, оточення) факторів. Він підкреслює, що виховання має спрямовуватися на формування не просто доброї людини, а людини з розвиненою совістю, яка здатна самостійно приймати моральні рішення. Характер людини не є статичним, а постійно розвивається і змінюється протягом життя. Виховання відіграє важливу роль у формуванні характеру дитини. Головна мета виховання, за О. Макарушкою, формування шляхетного, морального характеру, заснованого на совісті. Совість не є вродженою рисою, а формується під

впливом виховання та оточення. Людина має керуватися моральним осудом (совістю) у своїх вчинках [8, 100].

Підкреслює О. Макарушка і необхідність формування у дітей чіткого розуміння своєї національної приналежності та знання типових рис українського характеру. Автор виділяє такі риси українців, як працьовитість, чесність, справедливість, оптимізм, релігійність, хоробрість та інші. Національний характер є важливим зразком для наслідування молодого покоління. Працелюбність є не лише засобом досягнення матеріального добробуту, але й важливою складовою морального характеру людини. Педагог підкреслює необхідність поєднання розумової та фізичної праці для гармонійного розвитку особистості, пропонує залучати дітей до різних видів діяльності, як розумової, так і фізичної, враховуючи їх індивідуальні особливості й інтереси. Автор наголошує на важливості залучення дітей до праці на природі, вважаючи, що це сприяє формуванню дбайливого ставлення до навколишнього середовища.

Особливого значення надавав О. Макарушка ролі педагога як лідера та взірця для наслідування. Він уважав, що вчитель повинен не тільки передавати знання, а й виховувати в учнів повагу до знань, прагнення до самовдосконалення та готовність до відповідального громадянського життя. Педагог, на його думку, має бути не лише знавцем своєї справи, а й людиною високої моралі, здатним завоювати авторитет учнів і батьків.

Він підкреслював, що кожна дитина є унікальною особистістю з власними здібностями, інтересами та потребами. Завдання педагога – створити такі умови навчання, які б дали змогу кожному учневі розкрити свій потенціал. Індивідуалізація навчання, на думку педагога, є одним з найважливіших принципів педагогіки.

Автор запропонував детальну вікову періодизацію розвитку дитини від народження до 24 років, виокремлюючи три основні етапи: дитячий (від народження до семи років; підлітковий (8–14); юнацький (15–24). Він підкреслював, що темпи фізичного та духовного розвитку індивідуальні для кожної дитини, особливо для хлопців та дівчат [8, 5–6]. Перші сім років життя дитини є важливими для формування її особистості. Цей період характеризується інтенсивним фізичним та психічним розвитком, а також початком соціалізації. Сім'я створює для дитини безпечне середовище, де вона вчиться взаємодіяти з оточенням, засвоює мову, культуру та цінності. Гра, за О. Макарушкою, є основним видом діяльності дитини в цей період, сприяючи її когнітивному, соціальному та емоційному розвитку. Гра для дитини – це не просто розвага, а й потужний інструмент всебічного розвитку. Вона сприяє не лише фізичному вдосконаленню, але й формуванню соціальних навичок,

розвитку уяви, творчості та емоційного інтелекту. Завдяки грі дитина вчиться взаємодіяти з однолітками, дотримуватися правил, співпрацювати та конкурувати, врегульовувати конфлікти, проявляти ініціативу та відповідальність. З переходом до дошкільної установи дитина розширює коло спілкування, набуває нових соціальних навичок та готується до шкільного навчання. Гра – це природний спосіб для дитини пізнавати світ і себе в ньому. Саме в грі закладаються основи соціальних навичок, які будуть необхідні дитині в подальшому житті.

Підлітковий вік – це період бурхливих фізичних і психологічних змін. Формується самосвідомість, виникає прагнення до самостійності, а також характерні підліткові конфлікти з дорослими. Школа і сім'я повинні співпрацювати, щоб допомогти підлітку успішно пройти цей складний етап. Важливо створити атмосферу довіри та взаєморозуміння, де підліток відчуватиме підтримку і зможе розвивати свої таланти. Соціальне середовище відіграє вирішальну роль у формуванні особистості підлітка. Взаємодія з однолітками, участь у шкільному житті, а також вплив засобів масової інформації формують цінності, погляди та поведінку підлітків. Завдання дорослих – допомогти підліткам орієнтуватися у цьому різноманітному світі, формувати критичне мислення. Однак його концепція, хоча й була новаторською для свого часу, потребує уточнення з урахуванням сучасних досліджень, які підтверджують значно більшу варіативність у темпах розвитку дітей. Сучасні дослідження підтверджують, що цей період характеризується не лише фізичними змінами, а й значними трансформаціями в психологічній сфері. Соціальні мережі, цифрові технології та глобалізація створюють нові виклики і можливості для підлітків.

Юнацький вік – це період формування самостійності, відповідальності, активного пошуку себе, свого місця в житті та професійної самореалізації. Педагогічні погляди О. Макарушки на вікову періодизацію розвитку дитини, зокрема, думка про те, що дівчата дозрівають швидше за хлопців, є характерними для своєї епохи. Сучасні дослідження доводять, що темпи розвитку кожної дитини є унікальними і залежать від багатьох факторів, таких як генетика, середовище, а також соціальні та культурні особливості. Тому спроби створити універсальну схему вікової періодизації, яка була б однаковою для всіх дітей, є досить умовними.

Підручник О. Макарушки “Наука виховання” є фундаментальною працею в галузі української педагогіки, цінним внеском у розвиток теорії виховання, оскільки він доводить стабільність певних моральних засад у мінливому світі. Автор не лише систематизував наявні знання, але й розробив оригінальну концепцію виховання, яка стала базовою для подальших досліджень багатьох поколінь педагогів, зокрема В. Левицького “Історія виховання і

навчання” (1925), Б. Заклинського “Національне виховання” (1927), С. Сірополка “Історія освіти в Україні” (1936), Ю. Дзєровича “Педагогіка” (1937) та ін.

Висновки. У підручнику “Наука виховання” О. Макарушка обґрунтував мету і завдання педагогіки, яку трактував як науку виховання. Його ідеї про виховання української молоді є актуальними й сьогодні. Це збереження національної ідентичності, передати молоді знання про історію, культуру і традиції українського народу; розвиток критичного мислення (виховання має сприяти розвитку самостійно мислити, аналізувати інформацію і приймати обґрунтовані рішення), формування громадянської позиції (виховувати в молоді почуття відповідальності за майбутнє своєї країни, заохочувати їх до участі в громадському житті), баланс між традиціями і сучасністю. Виховання має поєднувати у собі шанування традицій і відкритість до всього нового. Молодь має бути готовою до змін. У сучасному світі, де цінності часто відходять на другий план, особливо важливо приділяти увагу моральному вихованню підростаючого покоління. Ідеї О. Макарушки про розвиток особистості учня безпосередньо стосуються сучасних концепцій особистісно орієнтованого навчання.

Для подальших наукових студій необхідно провести поглиблений порівняльний аналіз змісту українськомовних підручників з педагогіки міжвоєнного періоду та сучасних навчальних посібників, з метою виявлення як спільних рис, так і відмінностей у їхніх концептуальних засадах та практичних рекомендаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодак Л. Провідні напрями діяльності О. Макарушки в Руському педагогічному товаристві (1890–1910). *Научен вектор на Балканите*. 2019. № 1 (3). С. 16–18.
2. Вишнівський Р. Іван Франко про роль вчителя у навчанні та вихованні учнівської молоді. *Молодь і ринок*. 2007. № 8. С. 114–118.
3. Вишнівський Р. Рідна мова і література як чинники виховання учнівської молоді у творчості Івана Франка. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2008. Т. 393. С. 7–13.
4. Дудник Н. Ідея національного виховання в педагогічному та просвітницькому доробку Антона Лотоцького. *Молодь і ринок*. 2005. № 4. С. 95–98.
5. Завгородня Т. Дидактична думка в Галичині (1919–1939 роки). Івано-Франківськ : Плай, 1998. 168 с.
6. Карпенко О., Бодак Л. Педагогічні ідеї Остапа Макарушки (1867–1931 pp.). Одеса : Олдіп+, 2022. 258 с.
7. Левицька Л. Остап Макарушка про виховання характеру дитини. *Наука і освіта*. 2004. № 1. С. 100–103.
8. Макарушка О. Наука виховання : підручник для шкіл і родин. Львів : Друк. НТШ, 1922. 152 с.
9. Стражнікова І. Іванна Петрів : педагог, громадський діяч, письменник. Івано-Франківськ : НАІР, 2016. 132 с.
10. Чепіль М.Г. Врецьона про зміст діяльності вчителя щодо формування національної свідомості учнів. *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 1999. Т. 3. С. 164–168.

11. Чепіль М. Українська ідея в педагогічній спадщині Михайла Галушинського. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: педагогіка*. 2000. № 8. С. 28–31.

12. Чепіль М., Вишнівський Р. “... яка молодь, таке й майбутнє народу”. Іван Франко про освіту та виховання. Київ : Видавничий Дім “Слово”, 2016. 420 с.

REFERENCES

1. Bodak, L. (2019). Providni napriamy diialnosti O. Makarushky v Ruskomu pedahohichnomu tovarystvi (1890–1910) [Leading directions of O. Makarushka’s activity in the Russian pedagogical society (1890–1910)]. *Scientific vector in the Balkans*, No. 1 (3), pp. 16–18. [in Ukrainian].
2. Vyshnivskiy, R. (2007). Ivan Franko pro rol vchytelia u navchanni ta vykhovanni uchnivskoyi molodi [Ivan Franko on the role of a teacher in teaching and educating the student youth]. *Youth & market*, No. 8, pp. 114–118. [in Ukrainian].
3. Vyshnivskiy, R. (2008). Ridna mova i literatura yak chynnyky vykhovannia uchnivskoyi molodi u tvorchosti Ivana Franka [Native language and literature as factors of education of student youth in the works of Ivan Franko]. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, Vol. 393, pp. 7–13. [in Ukrainian].
4. Dudnyk, N. (2005). Ideia natsionalnoho vykhovannia v pedahohichnomu ta prosvitnytskomu dorobku Antona Lototskoho [The idea of national education in the pedagogical and educational works of Anton Lototskyi]. *Youth & market*, No. 4, pp. 95–98. [in Ukrainian].
5. Zavorodnia, T. (1998). Dydaktychna dumka v Halychyni (1919–1939 roky) [Didactic thought in Galicia (1919–1939)]. Івано-Франківськ, 168 p. [in Ukrainian].
6. Karpenko, O. & Bodak, L. (2022). Pedagogichni idei Ostapa Makarushky (1867–1931) [Pedagogical ideas of Ostap Makarushka (1867–1931)]. Одеса, 258 p. [in Ukrainian].
7. Levytska, L. (2004). Ostap Makarushka pro vykhovannia kharakteryny dytyny [Ostap Makarushka on the education of a child’s character]. *Science & Education*, No. 1, pp. 100–103. [in Ukrainian].
8. Makarushka, O. (1922). Nauka vykhovannia [The science of education]. *A textbook for schools and families*. Lviv, 152 p. [in Ukrainian].
9. Strazhnikova, I. (2016). Ivanna Petriv: pedahoh, hromadskiy diiach, pysmennyk [Ivanna Petriv: educator, public figure, writer]. Івано-Франківськ, 132 p. [in Ukrainian].
10. Chepil, M. (1999). Vretsona pro zmist diialnosti vchytelia shchodo formuvannia natsionalnoi svidomosti uchniv [Spindles about the content of the teacher’s activity in forming the national consciousness of students]. *Creative personality of the teacher: problems of theory and practice*, No. 3, pp. 164–168. [in Ukrainian].
11. Chepil, M. (2000). Ukrainska ideia v pedahohichnii spadshchyni Mykhaila Halushchynskoho [Ukrainian idea in the pedagogical heritage of Mykhailo Halushchynskyi]. *Scientific notes of Ternopil State Pedagogical University. Series: pedagogy*, No. 8, pp. 28–31. [in Ukrainian].
12. Chepil, M. & Vyshnivskiy, R. (2016). “... yaka molod, take i maibutnie narodu”. Ivan Franko pro osvitu ta vykhovannia [“... what kind of youth, such is the future of the people”. Ivan Franko on education and upbringing]. Kyiv, 420 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.08.2024